

Kazakistan Anayasa Konseyi'nin Ulusal ve Uluslararası Hukukla İlişkilerinin Kurulması

*Amanzhol Magzumovich NURMAGAMBETOV**

Saygıdeğer Başkan, Saygıdeğer meslektaşlar, Hanımlar ve beyler,

1995 yılında Anayasaya uygun olarak Kazakistan Cumhuriyeti'nde Anayasal denetim sisteminin yeni bir modeli, yani Anayasa Komisyonu kurulmuştu. Bu devlet kurumunun temel amacı, Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasının ülkenin bütün bölgelerinde üstünlüğünü tesis etmek olup, bunun yanı sıra bunun idari mekanizmaların herhangi birine bağlı olmaması da ayrı bir hususiyet arz etmektedir. Anayasa Komisyonu, yetkilerini devlet kurum ve kuruluşlarından, yetkili kişi ve vatandaşlardan bağımsız olarak kullanır, yalnızca Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasını kılavuz edinir, hiçbir siyasi ve diğer sebepleri faaliyetlerinde esas kabul edemez.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Parlamento Departmanlarının Başkanları, Parlamentodaki milletvekillerinin toplam sayısının en az beşte birini temsil eden kısmı ve Başbakan Anayasa Komisyonuna müracaat etme yetkisi bulunan birimler olarak kabul edilir.

Anayasa Komisyonu Parlamantonun çıkardığı kanunların Cumhuriyet Anayasasına uygun olup olmadığını, Cumhurbaşkanı'nın onayından geçmesinden önceki süreçte değerlendirir; ülkenin uluslararası düzeydeki belgelerini tasdik edinceye kadar bunların da Anayasaya uygunluğunu denetler; Anayasal normlara resmi açıklamalar yapar; mahkemelerin müracaatlarını ve diğer birtakım meseleleri değerlendirmeye alır. Bugünkü konferansın konusunu da dikkate almak suretiyle, yalnızca Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa

* Kazakistan Anayasa Konseyi Üyesi

Komisyonu'nun ulusal ve uluslararası hukukla bağlantılarının sağlanması meselesi üzerinde durmak istiyorum.

Hemen belirtmek gerek ki, Anayasa Komisyonu'nun ulusal ve uluslararası hukuk sistemlerinin kendi aralarındaki faaliyetlerini yerine getirmedeki rolü, sadece uluslararası hukuki normları onaylamak ve bu surette parlamenter sistemin yardımıyla ulusal hukuk sistemine uluslararası esasları dahil etmekle sınırlı değildir. Bu Anayasal denetim organı ulusal ve uluslararası hukuk sistemlerinin kendi aralarındaki bağlantıları; Temel Kanun hükümlerini resmi düzeyde açıklamak, mahkemelerden gelen müracaatlar doğrultusunda ülkenin yerine getireceği uluslararası anlaşmaların ve diğer mevzuatın Anayasaya uygunluğu konusunda denetim faaliyetlerinde bulunmak yoluyla temin eder.

Kazakistan'ın kanun koyuculuk pratiğinde Ülkenin uluslararası anlaşmalarını onaylamak veya başka anlaşmalara iştirak etmek konusundaki tavır, yasal sırası itibariyle Parlamenterler Meclisi'nin olurlarını aldıktan ve Senato'nun onayından geçtikten sonra Anayasa mahkemesi tarafından da tasdik edilmesidir. Bu itibarla onay süreci söz konusu kanunun Devlet başkanı tarafından imzalanmasının ardından sona ermiş kabul edilir. Uluslararası anlaşmalar ilgili surette onay sürecinin başlaması ile Devlet Başkanı tarafından imzalanacağı tarihe kadar geçen müddet içerisinde ön inceleme sürecine sokulabilmektedir. Bununla beraber, Cumhurbaşkanının onayladığı herhangi bir kanun Anayasa Komisyonu'nun ön incelemesine sunulmamaktadır.

Yetkili birimlerce onaylanmamış uluslararası kanunların Parlamentonun ilgili kanunu kabul edeceği dönemde Anayasaya uygunluğu konusunda incelenmesi hususunda Anayasa Komisyonu'na müracaatta bulunulması durumunda, yalnızca söz konusu uluslararası kanunun normları Anayasal araştırma sürecinin konusu olabilir. Parlamento tarafından kanunun kabul edilmesinin ardından Devlet başkanının müracaatta bulunması halinde, uluslararası kanunun sadece normatif içeriği değil, onaylanması yönünde alınan kararın Anayasallığı da inceleme konusu olabilir.

Ülkenin uluslararası kanunlarının onaylanmasına kadar bunların Anayasal normlara uygun olup olmadıklarının denetlenmesinin birtakım faydaları bulunmaktadır. Bunlardan biri toplumun, toplumu oluşturan vatandaşların menfaatlerine, öncelikle de Anayasal

prensip ve normlara aykırılık teşkil etmesi mümkün gayri kanuni durumların önceden belirlenip önünün alınması olarak kabul edilebilir.

Yalnızca onaylanma gerektiren uluslararası anlaşmalar ön inceleme konusu iken, uluslararası mevzuatın devletin hangi birimi tarafından ne şekilde onay verileceğine bakılmaksızın, her türlü diğer uluslararası hukuki mevzuat da bir sonraki incelemenin konusu olabilmektedir.

Ülkenin taraf olduğu uluslararası mevzuat ve diğer kanunların Anayasal yollarla yürürlüğe girmiş hukuki normlar olarak kabul edilmesi, Anayasa Komisyonu'nun sözü edilen anlaşmalarla ilgili olarak inceleme yapma faaliyetlerinin kapsamını da genişletir. Anayasa Komisyonu, ülkenin onaylanmış uluslararası kanunlarının, bu cümleden olmak üzere diğer uluslararası anlaşmaların Anayasallığını, mahkemeler tarafından yapılacak müracaatlar esasında inceleme altına almak suretiyle denetlemeye yetkilidir.

Anayasa Komisyonu'nun nihai kararlarını uluslararası mevzuat normlarına ilave kanuni esas teşkil edecek şekilde ulusal ve uluslararası hukukun birbirleri arasındaki bağlantıların tesis edilmesi için yönünde bir girişim olarak değerlendirmek mümkündür. Sözgelimi, uluslararası mevzuata ilişkin bizzat kendisi inceleme konusu olmayan müracaatlar değerlendirilirken, Anayasa Komisyonu ulusal yasaların üzerinde tartışma bulunan hükümlerinin uluslararası hukukun genel kabul görmüş prensipleri ve normlarına aykırılık teşkil ettiğini yahut tam aksine olarak bunlara uygun olduğunu rahatlıkla tespit edebilir. Bütün bu ifade edilenler, Anayasa Komisyonu'nun uluslararası prensipler ve normları standart olarak kabul ettiğini, ayrıca Anayasa temelinde yerine getireceği hukuki değerlendirmeleri kuvvetlendirmek amacıyla pratik olarak kullandığını göstermektedir.

Anayasa Komisyonu, tespit ettiği delillere istinat eden gerekçeli kararını açıklama sürecinde bunu uluslararası hukuk normlarından yararlanmak suretiyle ispatlayıp, bu suretle de almış olduğu kararı kuvvetlendirir ve uluslararası hukuk normlarının ülkeni Anayasal hukuk sistemi için önemli bir ölçüt teşkil etmekte olduğunu göstermiş olur.

Anayasa Komisyonu'nun Anayasal normları resmi yönleriyle açıklaması, tartışmasıdır ki, ulusal ve uluslararası hukukun kendi arasındaki fiili bağlantısını sağlamanın da yegane amaçlarından biri sayılmalıdır.

Sözgelimi, Anayasa'nın 54. maddesinin 7. fıkrasının açıklanması yönünde alınan kararlardan birinde, iştirak edilmesi öngörülen uluslararası hükümlerin hukuki statüsünü açıklamak ve bundan ileri gelen kanuni durumları ele almak suretiyle Komisyon, ülkenin temel kanunu olan Anayasa'nın uluslararası hükümlerle uyum içerisinde olduğunu, devletin uluslararası hükümlere uygun davranacağını bildirerek bu husustaki onaya özel bir önem verdiğini açıkça göstermiştir. Uluslararası hükümlerin onaylanması hakkında Kazakistan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu anlaşmalar ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası mevzuata iştirak edilmesi yönündeki anlaşmaları, yasal geçerlilikleri ve hukuki durumları açısından aynı ehemmiyeti taşımaktadır. Bu hususta, kanun koyuculuk görevini yerine getiren, ülkenin en yüksek dereceli yetkili organı olarak kabul edilen ve Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın yasal yaptırımını bulunan Talimatnameleriyle tasdik olunan, Kazakistan için iştirak edilmesinin zorunlu olduğu kabul edilen uluslararası normatif hükümlerde ifade edilen uluslararası mevzuat ancak Kazakistan Cumhuriyeti tarafından onaylandıktan sonra uluslararası geçerli hükümler sıfatına haiz olur. Kazakistan Cumhuriyeti tarafından onaylanmamış uluslararası mevzuat, ülkenin yürürlükteki kanunları önünde herhangi bir üstünlük taşımaz ve bunlar ancak ülkenin yerel kanunlarına aykırılık teşkil etmemek şartıyla sınırlı ölçüde uygulanmak durumundadır.

Kanun koyucu, Anayasa'nın 3. maddesinin 3. fıkrasına, 61. maddesinin 3. fıkrasına ve 62. maddesinin 8. fıkrasına uygun şekilde kanun çıkarmak yoluyla, Kazakistan Cumhuriyeti kanunları ve onaylanmamış uluslararası mevzuat hükümlerinin kullanılması sürecinde takip edilecek bağlantıları belirlemek suretiyle, ülkenin üzerine almış olduğu uluslararası yükümlülükleri yerine getirme usullerini de tespit etmek konusunda yetki sahibidir.

Anayasa'nın 8. maddesinin resmi olarak açıklanması sürecinde, Anayasa Komisyonu'nun Anayasa'nın yukarıda belirtilen maddesinin Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuki prensip ve normlarına saygılı davranacağı hakkındaki hükmü, kanunların çıkarılması sırasında uluslararası normların da dikkate alınacağını gösteren yönlerden biri olarak kabul edilir. Bu itibarla denebilir ki, Kazakistan Cumhuriyeti'nin yürürlükte bulunan kanunları ülkenin Anayasası'na uygun olmalıdır ve ancak devlet tarafından onaylanan uluslararası mevzuatın ulusal kanunlar önünde bir üstünlüğü söz konusu olabilir.

Anayasa'nın ülke sınırları dahilinde üstünlüğünü temin etmek suretiyle Anayasa Komisyonu, kendi yaklaşımlarını gerekçeleriyle birlikte ifade etmek ve delillendirmek amacıyla kendi uygulamaları sırasında uluslararası hukuki prensipleri kullanmaya ve ülkenin uluslararası yükümlülüklerinin normlarına sık sık müracaat etmeye gayret gösterir. Onaylanmaya tabi uluslararası yasal mevzuatın, ayrıca ülkenin yürürlükte bulunan yasal mevzuatı olarak kabul edilen kanunların hükümleri, yetkili birimlerin bunların Anayasa'ya uygunluğunun incelenmesi konusunda müracaatta bulunması durumunda, bir Anayasa mahkemesi davası haline gelebilir. Anayasa ve uluslararası hukuki normlar arasında herhangi bir aykırılığın tespit edilmesi, ilgili norm hükmünün uluslararası hukuki mevzuat kapsamından otomatik olarak çıkarılacağı anlamına gelmez. Bu tür uluslararası yasal mevzuatları ulusal hukuk sistemine bundan sonra dahil etmek için, bizim düşüncemize göre, hukuk mekanizmasını kılavuz edinmek uygun olacaktır. Özellikle belirtmek gerekirse bu ikisi arasında herhangi bir çelişkinin belirlenmesi durumunda, anlaşmanın tarafları bunları varılacak mutabakat ve aykırılığın düzeltilmesi yönünde alınacak ilave tedbirler yoluyla çözümlenebilecektir.

Bir bütün olarak ele alındığında, Anayasa Komisyonu'nun faaliyetleri, toplumun demokratik kurumları ve hukuk devletini muhkemleştirmede, insan ve vatandaşlık hakları ile kişi özgürlüğünün korunmasına dair Anayasal prensipleri uygulamada, bu konulardaki uluslararası hukuki standartlara ulaşmada başlıca rolü oynamaktadır. Uluslararası düzeydeki toplumsal gelişimin ulaşılmış bulunan hedeflerinin bir arada toplanmış yasal görünüşü olan uluslararası hukukun herkes tarafından eşit derecede kabul edilen prensipleri ve normlarının tesis edilmesi amacıyla hedefler belirlemek, Anayasa Komisyonu'nun faaliyetleri açısından stratejik bir önem taşımaktadır.

Anayasal kanuni uygulamalarda uluslararası hukuki normların kullanılması, aynı zamanda Anayasa Komisyonu'nun nihai kararlarını ilave dayanak sıfatıyla söz konusu normlara istinat ederek alması, uluslararası hukukun herkes tarafından kabul edilen prensip ve normlarından Kazakistan Cumhuriyeti sınırları dahilinde faydalanılmasına destek olacak Anayasal bir teknoloji olarak kabul edilmelidir.